

ПРВА ЛЈУБАВ

Гости су се већ одавно разишли. Сат је откуцао дванаест и по. У соби су остали само домаћин, Сергеј Николајевич и Владимир Петровић.

Домаћин зазвони и нареди да се однесу остаци вечере.

– Дакле, та је ствар решена – проговори он, заваливши се дубље у фотељу и запаливши цигарету – свако од нас мора да исприча историју своје љубави. Ви сте на реду, Сергеју Николајевичу.

Сергеј Николајевич, округласт човек пуначког белог лица, погледа прво у домаћина, затим погледа ка плафону.

– Ја нисам имао прву љубав – рече он најзад – ја сам одмах почео од друге.

– Како то?

– Врло просто. Било ми је осамнаест година кад сам почео да се удварам једној врло лепој госпођици; али удварао сам јој се као да ми то није било нешто ново, исто као што сам се после удварао другим. У ствари, први и последњи пут заљубио сам

се кад сам имао шест година у своју дадиљу – али то је било врло давно. Појединости наших односа избрисали су ми се из сећања, па и кад бих их се и сећао, кога то може да занима?

– Па онда како ћемо? – рече домаћин. – Ни у мојој првој љубави нема много занимљивог: ја ни у кога нисам био заљубљен док се нисам упознао с Аном Ивановном, мојом садашњом женом – и све нам је ишло као по лоју: наши очеви су нас заручили, убрзо смо се заовели и венчали се, без оклевања. Моја прича се казује у две речи. Покренувши питање о првој љубави, ја сам се – признајем, господо – уздао у вас, нећу рећи старе, али и не младе нежење. Ваљда ћете нас нечим забавити ви, Владимире Петровичу?

– Моја прва љубав заиста спада међу не сасвим обичне – одговори, с малим запињањем. Владимир Петровић, човек од четрдесет година, црне, проседе косе.

– А! – углас рекоше домаћин и Сергеј Николајевич. – Тим боље. . . Причајте.

– Па добро, кад хоћете. . . или не: нећу да причам; нисам мајстор у приповедању: испада суво и кратко, или опширно и нетачно; него, ако допустите, записаћу у свеску све чега се сетим, па ћу вам прочитати.

Пријатељи у први мах нису пристали, али је Владимир Петровић остао при свом. После две недеље опет су се састали, и Владимир Петровић је одржао своје обећање.

Ево пгга је стајало у свесци:

I

Тада ми је било шеснаест година. То се дешавало у лето 1833. године.

Живео сам у Москви, код родитеља. Они су држали под најам вилу код Калушког ђерма, наспрам Нескучног. Спремао сам се за универзитет, али сам радио врло мало и без журбе.

Нико није ограничавао моју слободу. Радио сам што сам хтео, поготово откако сам се растао са својим последњим домаћим учитељем, Французом, који никако није могао да се помири с мишљу да је пао „као бомба“ (*comme une bombe*) у Русију, и по цео дан се љутитог лица ваљао на кревету. Отац се понашао према мени равнодушно-љубазно; мама скоро није ни обраћала пажњу на мене, мада није имала још деце: њу су друге бриге мориле. Мој отац, човек још млад и врло леп, оженио се њом из рачуна; она је била десет година старија од њега. Моја мама је живела јадним животом; непрестано се узрујавала, била љубоморна, љутила се

– али не пред оцем, јер га се много бојала, а он се држао строго, хладно, на дистанци. . . Никад нисам видео човека који би био неприродније миран, самоуверен и охол.

Никада нећу заборавити прве недеље које сам провео у вили. Време је било дивно; преселили смо се из града 9. маја, на сам дан летњег св. Николе. Ја сам шетао – час по парку наше виле, час по Нескучном, час иза ђерма; понео бих неку књигу – на пример, Кајданова предавања – али сам је ретко кад отварао, више сам наглас говорио песме, којих сам много знао напамет, крв је врела у мени, а у срцу ме нешто тиштало тако слатко и смешно: све сам чекао, стрепео од нечега и свему се дивио, био сам као запета пушка; машта је играла и лебдела све око истих представа, као ласте око звоника; тонуо сам у мисли, био тужан, чак сам и плакао; али и кроз сузе, и кроз сету, коју би изазвао било мелодичан стих, било лепота вечери, пробијало се, као пролећна травка, радосно осећање младог живота који тек почиње да буја.

Имао сам коњића. Сам сам га седлао и подалеко јахао, јурио у галопу и замишљао да сам витез на турниру (како ми је весело дувао ветар у уши!) или сам, окренувши лице к небу, примао његову сјајну ведрину и ллаветнило у отворену душу.

Сећам се, у то време, слика жене, визија женске љубави, скоро никад није ницала јасно оцртана у мом духу; али у свему што сам

мислио, у свему што сам осећао, крило се полусвесно, стидљиво предосећање нечег новог, неизрециво слатког, женског. . .

То предосећање, то очекивање, прожимало је цело моје биће: дисао сам њим, оно је струјало по мојим жилама у свакој капљи крви. . . било му је суђено да се скоро оствари.

Наш летњиковац су сачињавале дрвена вила са стубовима и две ниске споредне зграде; у згради с леве стране била је смештена мала фабрика јефтених тапета. . . Често сам одлазио тамо да гледам како десетак мршавих и чупавих дечака, у масним халатима и испијених лица, сваки час скачу на дрвене полуге, којима су се покретале пресе, па тако, тежином својих слабашних тела, штампају шарене узорке тапета. Зграда с десне стране била је празна и издавала се под најам. Једнога дана, око три недеље после нашег доласка, капци на прозорима те зграде се отворише, и на њима се појавише женска лица – у њу се уселила нека породица. Сећам се, тога дана, за ручком, мама је упитала надзорника послуге ко су наши нови суседи, па чувши презиме кнегиње Засекине, рече с прилично попгговања: – А! кнегиња. . . – а затим додаде: – Мора да је нека сирота.

– На тројим колима су се доселили – рече надзорник послуге, понизно пружајући тањир. – Немају свој екипаж, молићу, и намештај је најпростији.

– Да – рекла је мама – па ипак, боље је.
Отац хладно погледа у њу; она ућута.

Заиста, кнегиња Засекина није могла да буде богата жена: кућица коју је узела под најам била је стара, мала, и ониска, иоле имућнији људи не би пристали да се уселе у њу. Уосталом, ја на све то тада нисам обраћао пажњу. Кнежевска титула на мене није деловала; тек што сам прочитао Шилерове *Разбојнике*.

II

Имао сам навику да сваке вечери лутам с пушком по нашем парку и вребам вране. Према тим опрезним, грабљивим и лукавим птицама одавно сам осећао мржњу. Тога дана о коме је реч такође сам отишао у парк и, пошто сам узалуд прокрстарио све алеје (вране су ме опазиле, па су само издалека испрекидано гакале), случајно сам се приближио ниском плоту који је раздвајао наш део парка од узаног дела који се пружао иза кућице на десној страни и припадао њој. Ходао сам оборене главе. Одједном зачух гласове; погледао сам преко плота – и задивио се. . . Преда мном се указао чудан приказ.

На неколико корака од мене, на чистици, између жбунова зелене малине, стајала је висока, витка девојка у пругастој, ружичастој хаљини и с белом марамом на глави;

око ње су се гурала четири млада човека, и ова их је једног за другим ударала по челу оним малим сивим цветовима што не знам како се зову, али који су добро познати деци: ти цветови праве мале кесице, које пукну кад се ударе по нечем тврдом. Младићи су тако радо подметали своја чела, а у покретима те девојке (ја сам је видео са стране) било је нешто тако заносно, заповедничко, љупко, подсмешљиво и мило да умало нисам узвикнуо, задивљен, и чини ми се да бих одмах дао све на свету само да и мене ти дивни прстићи лупе по чету. Пушка ми исклизну на траву, на све сам заборавио, гутао сам погледом тај витки стас, те лепе руке, и мало рашчупану плаву косу испод беле мараме, то упола затворено, паметно око, и те трепавице, и нежни образ под њима. . .

– Младићу, о младићу – одједном зачух поред себе нечији глас – зар је допуштено тако гледати у туђе госпођице?

Сав сам претрнуо, збунио се. . . Поред мене, с друге стране плота, стајао је неки човек кратко подшишане црне косе, и подсмешљиво ме гледао. У истом тренутку и девојка се окрете према мени. . . Угледао сам крупне сиве очи на живахном лицу – и цело то лице наједном задрхта, насмеја се, бели зуби блеснуше, обрве се некако смешно подигоше. . . Плануо сам у лицу, дохватио са земље пушку, па праћен звонким, али не пакосним кикотом, побегао у своју

собу, легао на кревет и покрио лице рукама. Срце ми је лупало; много ме је било стид, али ми је било и пријатно: осећао сам узбуђење као никад дотле.

Одморивши се, очешљао сам се, очистио одело, па сишао на чај. Слика младе девојке ми је лебдела пред очима, срце ми није више скакало, већ се некако пријатно грчило.

– Шта је с тобом – изненада ме упита отац – јеси ли убио врану?

Хтео сам све да му испричам, али сам се уздржао и само се насмејао за себе. Пре него што сам легао на спавање, не знам ни сам зашто, трипут сам се обрнуо на једној нози, и сву ноћ сам спавао дубоким сном. Пред зору сам се пробудио, подигао главу, раздрагано погледао око себе – па опет заспао.

III

„Како да се упознам с њима?“ била ми је прва мисао чим сам се изјутра пробудио. Пре чаја одох у парк, али нисам прилазио одвећ близу плоту и никога нисам видео. После чаја прођох неколико пута улицом испред летњиковца – издалека сам загледао прозор... Привиђало ми се иза завесе *њепло* лице, па се уплашено брзо удаљих. „Ипак, треба да се упознам“, мислио сам, ходајући бесциљно по пешчаној равници што се

пружала испред Нескучног. „Али како? Ето у че- му је питање.“ Сећао сам се најситнијих поједи- ности јучерашњег сусрета: однекуд ми је наро- чито јасно излазило пред очи како ми се подсме- вала. . . Али док сам се ја узбуђивао и правио различне планове, судбина се већ била побрину- ла за мене.

Док сам ја био ван куће, мама је добила од нове сусетке писмо на сивој хартији, запечаћеној мрким воском, какав се употребљава само на по- штанским позивницама и на запушачима јевтиног вина. У том писму, написаним неписменим јези- ком и ружним рукописом, кнегиња је молила ма- му да јој укаже заштиту: моја мама, по кнеги- њиним речима, добро се познаје .с утицајним љу- дима од којих зависи њена судбина и судбина ње- не деце, јер има врло важне парнице: „Ја вам се обраћам“ – писала је она – „као племенита да- ма племенитој дами, а осим тога пријатно ми је што се користим овим случајем.“ На крају је мо- лила маму за допуштење да дође до ње. Застадох маму непријатно расположену: отац није био код куће, па се није имала с ким посаветовати. Да не одговори „племенитој дами“, па још кнегињи, би- ло је немогуће, а како да одговори – мама ни са- ма није знала. Чинило јој се неумесно да пише француски, а у руском правопису ни сама мама није била јака, и знајући то није хтела да се ком-

промитује. Она се обрадовала моме доласку и одмах ми нареди да одем до кнегиње и усмено јој објасним како је моја мама увек готова да укаже, колико може, њеној еветлости услугу, па је моли да изволи код ње после 12 сати. Неочекивано брзо остварење мојих потајних жеља и обрадовоало ме је и уплашило; али, ипак, нисам показивао своју забуну – прво сам отишао у своју собу да метнем нову кравату и обучем нов реденгот: код куће сам још ишао у ђачкој блузи и с обореним оковратницима, мада сам их тешко подносио.

IV

У тесном и прљавом предсобљу мале куће у које сам ступио с нехотичном дрхтавицом у целом телу, изађе преда ме стар и сед слуга, с лицем тамне, бакарне боје, свињских, туробних очица и с таквим дубоким борама на челу и на слепоочницама какве за свог живота нисам видео. Он је носио на тањиру оглодану кичму харинге, па затвори ногом врата која су водила у другу собу и одсечно рече:

– Шта желите?

– Је ли кнегиња Засекина код куће? – упитах ја.

– Вонифатије! – зачу се иза врата

праскав женски глас.

Слуга ми се ћутећи окрете леђима, при чему се показаше јако излизана леђа његове ливреје, с једним јединим зарђалим дугметом с грбом, па оде из предсобља, метнувши тањир на патос.

– Јеси ли ишао у кварт? – понови онај исти женски глас. – Слуга нешто прогунђа. – А? . . . Је ли дошао неко? – опет се зачу. – Суседов млади господин? Па замоли га да уђе.

– Изволите у салон, молим – рече слуга, појавивши се опет преда мно и подргжући тањир с патоса. Ја уђох у „салон“.

Нађох се у омањој и не сасвим чистој соби са сиротињским, као на брзу руку размештеним стварима. Код прозора, у фотељи с одваљеним на- слоном, седела је жена од неких педесет година, гологлава и ружна, у старој зеленој хаљини и са шареном вуненом марамом око врата, Њене ситне црне очице »просто се упише у мене.

Ја јој приђох и поклоних се.

– Имам ли част говорити с кнегишом Засеки- ном?

– Ја сам кнегиња Засекина; а ви сте син г. В?

– Да, молим. Дошао сам до вас с поруком од маме.

– Седите, молим вас, Вонифатије! Где

су мсн ји кључеви, ниси их видео?

Рекох г-ђи Засекиној одговор моје матере на њено писамце. Она ме саслуша, лупкајући дебеле лим црвеним пр-стима у прозор, а кад ја сврших, још једном упре поглед у мене.

– Врло добро; неизоставно ћу доћи – рече она напослетку. – Ал!а сте ви још млади! Колико вам је година, допустите да вас упитам?

– Шеснаест година – одговорих ја, муцајући и нехотице.

Кнегиња узе из џепа неке исписане, умашћене хартије, принесе их до самог носа, иа их поче претурати.

– Лепе године – рече она изненада, окрећући се и врпољећи се на столицу. – А ви се, молим вас, немојте снебивати. Код мене је све једноставно.

„Одвећ једноставно“, помислих ја, обухватајући с нехотичним гађењем целу њену ружну прилику.

У том тренутку се друга врата на салону брзо отворише и на прагу се појави девојка коју сам уочи тога дана видео у парку. Она подиже руку, и на лицу јој се показа мали осмех.

– А ево и моје кћери – рече кнегиња, показујући лактом на њу. – Зиночка, син нашег суседа, г. В. Како се зовете, допустите да вас упитам?

– Владимир – одговорих ја, устајући и

ша- пућући од узбуђења.

– А по оцу?

– Петрович.

– Да! Познавала сам једног шефа варошке полиције, који се такође звао Владимир Петро- вич. Вонифатије, немој тражити кључеве; кључе- ви су код мене у цепу.

Млада девојка је и даље гледала у мене с ра- нијим осмехом, зажмиравши мало и накрививши главицу.

– Ја сам већ видела мсје Волдемара – поче она. (Сребрнасти звук њенога гласа проструја кроз мене као нека слатка језа.) – Допуштате ли ми да вас тако зовем?

– Молим лепо – промрљах ја.

– Где то? – упита кнегиња.

Кнегињица не одговори својој матери.

– Ви сте сад у послу? – рече она, не спуштајући очију с мене.

– Нисам молим.

– Хоћете ли ми помоћи да размрсим вуницу? Ходите овамо, код мене.

Она ми климну главом, па пође из салона. Ја се упутих за њом.

У соби у коју уђосмо намештај је био мало боЈБи и размештен с више укуса. Уосталом, у том тренутку ја скоро ништа нисам могао спазити: кретао сам ,се као у сну и осећао сам у целом телу неку до глупости напрегнуту срећу.

Кнегињица седе, узе кануру црвене вунице, п*а, показавши ми столицу испред себе, брижљиво одреши кануру и метну јми је. на руке. Све је то радила ћутке, с неком смешном спорошћу и с оним истим светлим и лукавим осмејком на тек мало отворен:им уснама. Она поче намотавати ву- ницу на пресавијени картон и наједанпут ме оза- ри таквим ведрим и брзим погледом да ја и нехо- тице оборих поглед. Кад су се њене очи, већином полужмиреће, до краја отварале, лице јој се пот- пуно мењало: као да је било обасјано светлошћу.

– Шта сте помислили о мени јуче, мсје Вол- демар? – упита она мало после. – Зацело сте ме осудили?

– Ја . . . кнегињице . . . ја ништа нисам мислио . . . како могу . . . – одговорих ја збуњено.

– Слушајте – одговори она. – Ви ме још не познајете: ја сам врло чудна; хоћу да ми се увек истина каже. Вама је, чујем, шеснаест годи- на, а мени двадесет једна: видите да сам далеко старија од вас, па зато треба увек да ми говори- те истину. . . и да ме слушате – додаде она. – Гледајте у мене; зашто не гледате у мене?

Ја се још више збуних; ипак подигох очи на њу. Она се осмехну, али не као пре, већ друкчије, као да одобрава.

– Гледајте у мене, – рече она, спуштајући љупко глас – то ми није

непријатно. . . Мени се ваше лице свиђа; предосећам да ћемо бити пријатељи. А свиђам ли се ја вама? – додаде лукаво.

– Кнегињице . . . – почех ја . . .

– На првом месту, зовите ме Зинаида Алек- сандровна; а на другом, каква је то навика код деце – (она се поправи) – код младића – да не говоре отворено оно што осећају? То је добро за старије. Ваљда вам се свиђам?

Иако ми је било врло пријатно што она тако отворено говори са мном, ипак сам се мало нашао увређен. Хтео сам јој показати да она нема посла с дераном, па направивши што сам могао неусиље- није и озбиљније лице, рекох:

– Наравно, ви ми се много свиђате. Зинаида Александровва; нећу то крити.

Она климну двапут-трипут главом. – Имате ли домаћег учитеља? – упитаће најједном.

– Не, већ одавно немам домаћег учитеља.

Лагао сам: није било прошло ни месец дана

откако сам се растао са својим Французом.

– О, па видим ја – ви сте сасвим велики.

Ова ме лако удари по прстима.

– Држите право руке! – И она марљиво на- стави намотавање клупчета.

Ја се користих тиме што није дизала очију на мене и стадох је разгледати, прво кришом, а затим све слободније и слободније. Њено лице учини ми ее још дивније него уочи тога дана: тако је све на њему било фино, паметно и љупко. Седела је окренута леђима прозору, застрвеном белом за-весом; сунчани зрак, пробијајући се кроз ту завесу, заливао је меком светлошћу њену бујну, златасту косу, њен невини врат, обла рамена и нежне, мирне груди. Гледао сам у њу – и како ми је постајала драга и блиска! Чинило ми се да је већ одавно познајем, и да ништа нисам знао нити сам живео пре ње... Она је имала ва себи угаситу, већ изношену хаљину с кецељом; чинило ми се да бих врло радо помиловао сваки набор те хаљине и те кецеље. Врхови њених ципелица су извиривали испод хаљине: ја бих се с обожавањем поклонио тим ципелицама... И гле, седим пред њом, – помислих – упознао сам се с њом... ка-ква срећа, боже мој! Умало не скочих са столице од усхићења, али само ногама мало замлатарах, као дете које је облапорно.

Осећао сам се пријатно, као риба у води, и никад не бих изашао из те собе, не бих напустио то место.

Њени се очни капци лагано подигоше, поново љупко синусе преда мном њене ведре очи, и она се опет насмеши.

– Како ви гледате у мене – рече она

пола- ко и попрети ми прстом.

Ја поцрвенех. . . „Она све разуме, она све ви- ди“, сину ми у глави. „А како и да не разуме све и не види!“

Одједном нешто лупну у суседној соби – звецну сабља.

– Зина! – викну кнегиња у салону – Бело- взоров ти донео маче.

– Маче! – узвикну Зинаида, уставши хитро са столице, баци ми клупче у крило и истрча из собе.

Устадох и ја, метнувши кануру вунице и клупче на прозор, изађох у салон и застадох збу- њен. Насред собе стајало је маче раширених ша- пица; Зинаида је клечала пред њим и пажљиво му дизала њушкицу. Поред кнегиње стајао је, заклонивши готово сав простор између прозора, плав и кудрав ђидо, хусар, румена лица и буљавих очију.

– Како је смешно! – понављала је Зинаида.

– Очи му нису сиве већ зелене, и како су му ве- лике утни! Хвала вам, Викторе Јегоричу! Ви сте врло симпатични!

Хусар, у коме познадох једног од оних мла- дића што сам их дан пре видео, осмехну се и по- клони, и при том звецну маузама и сабљом.

– Ви сте јуче изволели рећи да желите да имате пругасто маче с великим ушима. . . па ево, молим, набавио сам га. Ваша реч је

за мене закон.

– И он се опет поклони.

Маче мало маукну и поче њушити патос.

– Оно је гладно! – викну Зинаида. – Во- ОЕшфатије, Соња, донесите млека!

Собарица у старој жутој хаљини и с избле- делом марамом на врату уђе с тањирићем млека у руци и метну га пред маче. Маче се стресе, за- жмури, па поче локати.

– Како му је румен језичић – рече Зинаи- да, сагнувши главу скоро до патоса и завирујући му са стране под сам нос.

Маче се наједе и замаука, премештајући се грациозно с ноге на ногу. Зиваида устаде, окрете се собарици и рече равнодушно:

– Носи га.

– За маче – ручицу – рече хусар, осмех- нувши се и затресавши целим својим снажним те- лом, утегнутим у нову униформу.

– Обе – одговори Зинаида, па му пружи руке. Док их је он Јвубио, она ме је гледала пре- ко рамена.

Ја сам стајао непомично на једном месту и ни- сам знао да ли да се насмејем, да кажем штогод или тако да ћутим. Одједном, кроз отворена врата на предсобљу, паде ми у очи фигура нашег лаке- ја Фјодора. Он ми је давао знаке. Ја

махинално изађох пред њега.

– Шта ћеш? – упитах га.

– Послала ме мама по вас – рече он шапа- том. – Она се л>ути што се не враћате с одго- вором.

– Зар сам ја одавно овде?

– Више од јједног сата.

– Више од једног сата! – понових ја и не- хотице, па се вратих у салон и почех се клања- ти и при томе стругати ногама по патосу.

– Куда ћете? – упита ме кнегињица, погле- давши иза хусара.

– Морам кући, молим. Дакле, рећи ћу – до- дадох, обраћајући се старици – да ћете изволети доћи код нас између један и два сата.

– Тако реците, баћушка.

Кнетиња брзо узе бурмутицу и с таквим шу- мом ушмркну бурмут да задрхтах.

– Тако реците –понови она, трепћући плач- но и искашљавајући се.

Ја се још једном поклоних, окретох се и иза- ђох из собе с оним осећањем нелагодности у леђи- ма које има младић кад зна да гледају за њим.

– Па гледајте, мсје Волдемар, да дођете код нас – викну Зинаида, и опет се насмеја.

„Што се то она непрестано смеје?^{4*} мислио сам, враћајући се кући у пратњи